

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2023.32.220>
УДК 94(477),1932/1933“:[341.485:314.14-056.253]

Галина Саган

д-р. іст. наук, проф.

Київський університет імені Бориса Грінченка
04212, Україна, Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13Б

E-mail: h.sahan@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8301-849X>

ResearcherID Web of Science: AAG-8101-2019

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИЗНАННІ РЕСПУБЛІКОЮ ХОРВАТІЯ ГОЛОДОМОРУ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті проаналізовано п'ятнадцятирічний шлях Республіки Хорватія з визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом українського народу. Зазначається, що впродовж тривалого часу стратегічне партнерство, яке розвивалося між нашими країнами, на жаль, мало вплинуло на те, аби Хорватія на офіційному рівні висловила своє ставлення до жахливого злочину комуністичного режиму. У цьому випадку, на жаль, недопрацювала Україна. Зазначено, що за часів президентства В. Януковича в Україні не лише практично не приділялася увага міжнародній роботі із роз'яснень питань Голодомору, але й сам В. Янукович зробив протиправну заяву про те, що визнавати Голодомор 1932–1933 рр. як факт геноциду українців є неправильним і несправедливим. Ця заява не лише продемонструвала зневагу В. Януковича до мільйонів невинних жертв геноциду українців, але й перекреслила вже наявні напрацювання, у т. ч. й у РХ. В. Янукович фактично здійснив злочин — порушив Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». Наголошується, що найбільших зусиль в інформуванні хорватської громадськості, політичної еліти в РХ доклали активісти української діаспори. Їхніми стараннями з початку 1990-х років регулярно проводилися заходи із вшанування пам'яті загиблих у роки Голодомору. Українські культурно-просвітні товариства видавали книжки, брошури, організовували виставки, підтримували міжнародну акцію «Незгасима свічка» тощо. Причому робота велася у двох напрямках — для широкого загалу громадян РХ та для українців Хорватії. Акцентується, що значні зусилля наших діаспорян були спрямовані на роботу із хорватськими парламентарями, від яких у кінцевому рахунку й залежало офіційне

визнання Голодомору геноцидом. Зазначається, що до цієї роботи також активно долучалися представники українського Посольства, які були співорганізаторами заходів із вшанування жертв Голодомору, працювали на поширення інформації про цей злочин комуністичного режиму. Вказано, що повномаштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року та нові злочини проти людяності, здійснені російськими солдатами, стали тим вирішальним аргументом, який переконав політичну еліту Республіки Хорватія визнати Голодомор геноцидом українського народу.

Ключові слова: Голодомор 1932–1933 років, українсько-хорватські зв'язки, визнання Голодомору, геноцид, українці Хорватії, діаспора, громадська діяльність.

Galyna Sagan

Doctor of History, Professor

Borys Grinchenko Kyiv University

13B, Levka Lukyanenka Street, Kyiv, 04212, Ukraine

E-mail: h.sahan@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8301-849X>

ResearcherID Web of Science: AAG-8101-2019

PROBLEMATIC ISSUES IN THE RECOGNITION OF THE HOLODOMOR BY THE REPUBLIC OF CROATIA AS GENOCIDE OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The article analyses the fifteen-year journey of the Republic of Croatia to recognise the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as genocide of the Ukrainian people. It is noted that, unfortunately, the long-term strategic partnership that developed between our countries had little effect on Croatia expressing its attitude to the terrible crime of the communist regime at the official level. In this case, as a rule, the Ukrainian State did not do enough. It is noted that during the presidency of V. Yanukovych in Ukraine, not only practically no attention was paid to the international work on clarifying the issues of the Holodomor, but also V. Yanukovych himself made an illegal statement that recognizing the Holodomor of 1932–1933 as a fact of genocide of Ukrainians is wrong and unfair. This statement not only demonstrated V. Yanukovych's disdain for millions of innocent victims of the Ukrainian genocide, but also crossed out already existing developments, including and in the Republic of Croatia. V. Yanukovych actually committed a crime — he violated the Law of Ukraine “On the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine”. It

is emphasized that the greatest efforts in informing the Croatian public and the political elite in the Republic of Croatia were made by activists of the Ukrainian diaspora. Due to their efforts, since the beginning of the 1990s, events were regularly held to honor the memory of those who died during the Holodomor. Ukrainian cultural and educational societies published books, brochures, organized exhibitions, supported the international campaign “Unquenchable Candle”, etc. Moreover, the work was carried out in two directions — for the general public of citizens of the Republic of Croatia and for Ukrainians in Croatia. It is emphasized that significant efforts of our diaspora were directed to work with Croatian parliamentarians, on whom the official recognition of the Holodomor as genocide ultimately depended. It is noted that representatives of the Ukrainian Embassy, who were co-organizers of events honoring the victims of the Holodomor, were also actively involved in this work, and worked to spread information about this crime of the communist regime. It is indicated that the full-scale invasion of Russia into Ukraine on February 24, 2022 and the new crimes against humanity committed by Russian soldiers became the decisive argument that convinced the political elite of the Republic of Croatia to recognize the Holodomor as a genocide of the Ukrainian people.

Keywords: *The Holodomor of 1932–1933, Ukrainian-Croatian relations, recognition of the Holodomor, genocide, Ukrainians in Croatia, diaspora, public activity.*

Упродовж десятиліть тема Голодомору в СРСР перебувала під грифом таємності. Допоки тут існував тоталітарний режим, навіть говорити про голод 1932–1933 років було суворо заборонено, особливо в Україні. Лише геополітичні зміни кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. (розпад СРСР, становлення незалежних республік тощо) відкрили завісу секретності над цим та іншими складними питанням української історії. Не тільки в Україні, але й в усьому світі почали дізнаватися про жакливі злочини сталінського режиму.

Нині правду про Голодомор мають можливість знати в усіх країнах демократичної міжнародної спільноти. Проте, офіційне визнання Голодомору як акту геноциду проти українців відбувається не так швидко, як би це нам хотілося. Незважаючи на шалений опір і тиск із боку Російської Федерації, на вересень 2023 року Голодомор 1932–1933 років як геноцид в Україні визнали 32 держави-члени ООН і держава Ватикан (02.04.2004).

Першою державою, що визнала Голодомор геноцидом українців, була Естонія (20.10.1993). Згодом: Австралія (28.10.1993); Канада (20.06.2003); Угорщина (26.11.2003); Ватикан (02.04.2004); Литва (24.11.2005); Грузія (20.12.2005) і т. п. Станом на 1 серпня 2023 р. з-поміж країн, що на

офіційному рівні визнали Голодомор актом геноциду, 28 держав провели визнання через відповідне рішення у своїх парламентах¹.

У незалежній Україні через потужний опір комуністів та домінування проросійських настроїв Голодомор 1932–1933 років не одразу був визнаний геноцидом українського народу. Лише через 15 років боротьби істориків, політиків та громадських активістів був ухвалений відповідний Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні»². На час ухвалення цього закону в Україні сім держав уже визнали Голодомор як акт геноциду українського народу.

Також під тиском громадськості був організований судовий позов проти організаторів Голодомору. Постановою Апеляційного суду міста Києва від 13 січня 2010 р. Йосипа Сталіна, В'ячеслава Молотова, Лазаря Кагановича, Павла Постишева, Станіслава Косіора, Власа Чубаря та Менделя Хатаєвича визнано винними в організації Голодомору. Вони діяли: «...з метою придушення національно-визвольного руху в Україні та недопущення побудови і утвердження незалежної української держави, шляхом створення життєвих умов, розрахованих на фізичне винищення частини українців спланованим ними Голодомором 1932–1933 років, умисно організували геноцид частини української національної групи, внаслідок чого було знищено 3 млн 941 тис. осіб, тобто безпосередньо вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України»³.

Довгий шлях до визнання Голодомору геноцидом довелося пройти тим хорватським політикам, які лобіювали це питання в уряді та парламенті Республіки Хорватія. Ні стратегічне партнерство, ні спільні євроінтеграційні цінності, які об'єднували наші держави, не прискорили процес визнання РХ цього жахливого злочину геноцидом проти українців. Довгі п'ятнадцять років тривала наполеглива праця українських дипломатів, активних діаспорян щодо інформування хорватської громадськості. Фактично — з протидії російським міфам та політичному тиску. Лише повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року та нові злочини проти людяності, здійснені російськими солдатами, стали тим вирішальним аргументом, який переконав політичну еліту Республіки Хорватія визнати Голодомор геноцидом українського народу. Для політичної еліти Республіки Хорватія стало очевидним, що політика Московії/Росії завжди носила ворожий і агресивний характер щодо України, а поневолення і нищення українців фактично завжди супроводжувало утвердження російської державності.

Вперше визначення злочину геноциду в міжнародному праві було дане у статті II Конвенції 1948 року про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Термін «геноцид» запровадив науковець єврейського

походження Рафал Лемкін. Він був найкращим фахівцем у галузі міжнародного права і першим визначив злочини сталінського комуністичного режиму проти українців як геноцид, вперше проаналізував геноцид в Україні в контексті міжнародного права⁴.

Зазначмо, що ще до ухвалення Закону України про Голодомор та інших державних документів, які засвідчили злочин тоталітарного режиму, в Україні та світі загалом демократична спільнота вшанувала пам'ять загиблих від цього страшного геноциду. Так, українці Хорватії вперше у 1993 році в музеї «Міміара» вшанували 60-ті роковини Великого голодомору 1932–1933 років. Цей захід від імені Союзу русинів і українців Республіки Хорватія було організовано українським активістом паном Славком Бурдою та його колегами — Василем Сікорським, Мирославом Кішем та інш. На вшануванні був присутній Джуро Відмарович, який згодом став Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Хорватія в Україні (1995–1999 рр.), а на той час обіймав посади голови Загребської міської ради Хорватського демократичного союзу (ХДС) і заступника голови ХДС (1992–1994)⁵.

З того часу українці Хорватії щороку вшановують пам'ять жертв Голодомору: запалюють свічки, відправляють служби Божі в церквах, презентують книги про цей жахливий злочин радянського режиму, організують виставки та інші заходи, які засвідчують факт геноциду українців⁶.

Згодом вшанування пам'яті жертв Голодомору українською громадою Хорватії почало корелюватися із запровадженими традиціями в Україні. Слід згадати, що в Україні поспіль було ухвалено кілька законів щодо зміни назв Дня вшанування жертв Голодомору. Так, першим указом Президента України Леоніда Кучми № 1310/98 від 26 листопада 1998 року було запроваджено «День пам'яті жертв голодоморів». Новим указом Л. Кучми № 1181/2000 від 31 жовтня 2000 року встановлювалася назва «День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій», а указом Л. Кучми № 797/2004 від 15 липня 2004 року — «День пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій». Остаточна назва Дня була ухвалена відповідно до указу президента Віктора Ющенка № 431/2007 від 21 травня 2007 р., і з того часу закріпилася назва «День пам'яті жертв голодоморів»⁷.

У 2003 році американський та український історик, дослідник Голодомору в Україні Джеймс Мейс запропонував ввести традицію запалювати свічку у вікнах помешкань⁸. З цього часу до акції «Запали свічку» (у четверту суботу листопада о 16.00) долучаються всі, хто хоче вшанувати загиблих у роки Голодомору. До цієї пропозиції активно почали долучатися українці Хорватії. Звичайно, окрім цього, українські громади

організовували низку інших заходів, які вшановували пам'ять загиблих, а також знайомили громадян Хорватії із подіями в Україні упродовж 1932–1933 років. Зазвичай, такі важливі заходи діаспоряни проводили з представникам українського дипломатичного корпусу в різних містах республіки.

Наймасштабніші заходи, здебільшого, відбувалися в Загребі, особливо коли йшлося про ювілейні дати. Так, у 2003 р. представник української національної меншини Славко Бурда запропонував відзначити 70-ті роковини Голодомору. Ініціативу було схвалено, і до організації заходу долучилися: Хорватсько-українське товариство, Товариство української культури, Центральна бібліотека русинів і українців РХ, Культурно-просвітне товариство русинів і українців, Загреб. Співорганізаторами стали: відділ слов'янських мов і кафедра українознавства філософського факультету Загребського університету, Інститут історії Республіки Хорватія, Матиця Хорватії, Організація українок при ГКЦ Св. Кирила і Мефодія у Загребі, Мішаний хор парафії Св. Кирила і Мефодія в Загребі.

Захід відбувався за підтримки Посольства України в Республіці Хорватія. На початку вечора Кирило-Мефодіївський хор виконав «Отче наш» і «Достойно є». Із промовама виступили: Посол України в Хорватії пан Віктор Кирик; завідувачка Центральної бібліотеки русинів і українців РХ пані Катерина Глуštenко; професор Джуро Відмарович розповів про факти й наслідки Голодомору 1932/33 р.р.; професор Раїса Тростинська окреслила питання присутності теми Голодомору в художній літературі, а пан Алекса Павлишин доповів про роль української діаспори у знятті завіси мовчання й забуття про Голодомор в Україні.

Від імені Оргкомітету доповідь про Голодомор виголосив Славко Бурда, а наприкінці зібрання він запропонував прийняти Декларацію про Голодомор і від імені Української громади РХ надіслати до Парламенту Республіки Хорватія з проханням про її ухвалення⁹. У Декларації йшлося про суть сталінських злочинів, які призвели до багатомільйонних втрат українського населення. Також у документі зазначалося, що зібрання українців Хорватії засуджує політику радянського тоталітарного режиму і закликає Парламент Республіки Хорватія ухвалити Постанову про засудження Голодомору 1932–1933 років в Україні як геноциду проти українського народу¹⁰. Власне, це була перша спроба подібного звернення українців Хорватії до Парламенту РХ.

Сімдесяту річницю Голодомору відзначили і в інших осередках української діаспори Хорватії. Так, українська громада Вуковару 1 грудня 2003 р. провела вечір вшанування жертв Голодомору. На цьому заході був присутній заступник посла України в Республіці Хорватія Олександр Левченко, який після літургії і панахиди за жертвами Голодомору про-

читав доповідь про жахливу трагедію українського народу 1932–1933 рр. Бандуристка пані Маріанна Карпа виконала принагідні пісні та молитву «Боже великий, єдиний». Учні недільних шкіл прочитали вірші про Голодомор. Учасники вшанування відвідали виставку фотографій і документів про цю трагічну подію української історії¹¹.

Варто зазначити, що значною проблемою навіть на початку ХХІ ст. для організаторів подібних заходів була нестача матеріалів про події в Україні 1932–1933 років. Зокрема президент Культурно-просвітнього товариства русинів і українців «Рушняк» Приморсько-горанської жупанії з Рієки Володимир Провчі згадує, що, коли у 2004 році він взявся за організацію заходу із вшанування жертв Голодомору, то найбільшою перешкодою для нього була нестача матеріалів про тогочасні події в Україні та незнання української мови. Тому він звернувся до друзів і знайомих з інших міст Хорватії. Значна інформаційна допомога надійшла від Джуро Відмаровича та Славка Бурди, Посольства України в РХ, а також від друзів з України та Словаччини¹². На щастя, з кожним роком дефіцит необхідної інформації зменшувався.

Упродовж двадцяти років українська громада Рієки проводить у церкві Св. Флоріана і Себастіана панахиди за жертвами Голодомору. Також організують низку просвітницьких заходів із проблематики Голодомору. Під час підготовки заходів велику увагу приділяють пошуку відповідних приміщень, які мають вмістити велику кількість людей та розташовані в центрі Рієки. За роки проведення вечорів пам'яті українське товариство винаймало „Filodramatica“ на Корзо, „Palaco Modello“ також на Корзо, зал у Державному архіві в парку Нікола Хоста, „Matica Hvatska“ та інші представницькі приміщення. Під час карантинних обмежень заходи проводили в приміщенні центру товариства з незначною кількістю людей. Отже, було забезпечено безперервність вшанування жертв Голодомору українською громадою Рієки¹³.

У неювілейні роки українські громади Хорватії вечори пам'яті проводили трохи скромніше, але регулярно, кожного року. У столиці на таких заходах завжди були українські дипломати. Так, 5 грудня 2005 р. у загребському греко-католицькому храмі Св. Кирила і Мефодія відбулася літургія й панахида, на якій українці вшанували померлих у Великому голодоморі 1932–33 років. Службу українською мовою провів протоієрей о. Петро Ребчен, літургійний спів вів пан Алекса Павлишин, а під час панахиди — сестри василянки. На службі був присутній посол Віктор Кирик із дружиною пані Світланою, а також заступник посла пан Олександр Левченко та інші представники Посольства України в РХ, а також українських громадських організацій. Після служби промови виголосили пан посол, протоієрей Никола Кекіч. Із невеликою доповіддю виступив

О.Левченко, який пригадав жахливі факти 1932–1933 років¹⁴. Подібний захід організували українці Загреба і в 2006 році¹⁵.

У 2007 році в Загребі жертв Голодомору вшановували двічі: 25 листопада у приміщенні КПТ русинів і українців м. Загреба та 3 грудня в церкві Св. Кирила і Мефодія. Діаспорна преса писала, що у приміщенні Культурно-просвітнього товариства зібралася чимала кількість учасників (близько тридцяти), серед яких були представники Посольства України в Хорватії, а серед решти присутніх, окрім членів КПТ, було кілька гостей і один журналіст. На початку заходу до присутніх звернувся виконувач обов'язків посла України Анатолій Чернишенко й голова товариства Славко Бурда. Згодом усі мали змогу побачити телетрансляцію вшанування пам'яті з Києва. Третього грудня в церкві Св. Кирила і Мефодія, як і кожної першої неділі грудня, відправили літургію українською мовою. Храм був повністю заповнений прихожанами. Також були представники Посольства: виконувач обов'язків посла Анатолій Чернишенко, консул Микола Джигун і аташе з питань культури Ярослав Сімонов. Літургію за всіх померлих у Великому та інших голодоморах в Україні відправив о. Іван Гринишин¹⁶.

У 2008 році відбулася ще одна знакова подія, яка засвідчує роль діаспори у процесі визнання Республікою Хорватія Голодомору в Україні актом геноциду. Зокрема Комітет із прав людини та прав національних меншин парламенту Хорватії 2 грудня 2008 року розглянув на своїй 15-й сесії пропозицію щодо Декларації про засудження Голодомору як масового вбивства від голоду, викликаного примусовою колективізацією, що була здійснена сталінським комуністичним режимом. Пропозицію (надійшла 12 листопада 2008 р.) про ухвалення Декларації передав голова Хорватського парламенту від Клубу представників HNS (Хорватської народної партії) до Парламенту. Також Фуріо Радін — голова комітету, доповідаючи 2 грудня 2008 року, зазначив, що до них надійшла заява Української громади Республіки Хорватія та Координації української національної меншини в Республіці Хорватія.

У Декларації українська спільнота пропонувала парламенту Хорватії ухвалити рішення:

«1. Про те, що Голодомор в Україні 1932–1933 рр. визнано історичним фактом і засуджено як акт геноциду українського народу.

2. До 75-х роковин Голодомору, в пам'ять про жертви, необхідно вшанувати жертв Голодомору в Україні 1932–1933 років і визначити місяць листопад у Республіці Хорватія для щорічного вшанування цієї трагедії українського народу.

3. Засудити комуністичний режим Радянського Союзу за систематичне нехтування життями, правами і свободами людини, а також правом на

самовизначення, що характеризувало репресивну політику Йосипа Сталіна та його прибічників під час Голодомору в Україні у 1932–1933 роках.

4. Щоб ті люди із Заходу, які підтримували та брали участь у приховуванні злочинів радянського режиму, були навіть посмертно засуджені, а їхні керівники та прибічники — публічно викриті.

5. Запросити істориків, науковців та депутатів долучитися до включення матеріалів про Голодомор в Україні 1932–33 років у програми навчальних закладів, а додаткові матеріали мають бути опрацьовані та систематизовані, щоб вони були доступні в усьому світі для глибшого вивчення цього злочину проти людяності та були застереженням для майбутніх поколінь, щоб Голодомор і Голокост не повторювалися»¹⁷.

Під час обговорення Декларації члени Комітету погодилися, що, ухвалюючи документ, Республіка Хорватія приєднується до багатьох країн і міжнародних інституцій у засудженні всіх злочинів тоталітарних комуністичних режимів і підкреслює свою прихильність до найвищих цінностей захисту прав людини, про які йдеться в Конституції Республіки Хорватія. Також було наголошено, що ця Декларація висловлює особливу шану мільйонам жертв, які були виснажені голодом за п'ятсот днів. У такий спосіб Республіка Хорватія солідаризується з українським народом та представниками української національної меншини в Республіці Хорватія. Після дебатів Комітет одноголосно вирішив запропонувати хорватському парламенту ухвалити Декларацію¹⁸. Проте у 2008 р. Декларація не була підтримана і проголосована в Парламенті Хорватії.

У 2008 році, в рік 75-х роковин трагедії, за узгодженням із Секретаріатом Президента України, Українським інститутом національної пам'яті та Міжнародним координаційним комітетом Світового конгресу українців, проходила міжнародна акція «Незгасима свічка». Акція відбулася в низці країн, де проживала українська діаспора. У рамках цього заходу у квітні 2008 року акція «Незгасима свічка» розпочалася в Австралії і, побувавши в більш як 20 країнах Північної і Південної Америки, Західної та Центральної Європи, 13 вересня прибула у Хорватію.

Символічний вогонь пам'яті прибув до РХ через Вуковар, де Посол України в Республіці Сербія Анатолій Олійник та керівник української громади Мирослав Калинюк урочисто передали свічку-факел Послові України в Республіці Хорватія Маркіяну Лубківському, Голові Координації української громади Хорватії Віктору Філімі та Голові Союзу українців і русинів РХ Славку Бурді. У церемонії разом із українською громадою взяли участь відомі громадські діячі Хорватії, працівники дипломатичних представництв, представники ЗМІ та ін. Після Хорватії, пройшовши ще сім країн, факел у листопаді прибув до Києва¹⁹.

Напередодні акції «Незгасима свічка» Сергій Бурда (син Славка Бурди) у діаспорній пресі писав, що українці Хорватії, долучаючись до

заходу, прагнуть учергове нагадати хорватській спільноті про факти Голодомору як геноциду проти українського народу. Міжнародна акція «Незгасима свічка», на думку С. Бурди, є ще однією зі спроб Світового конгресу українців у співпраці з урядом України «не подати забуттю і замовчуванню факту Голодомору в країнах, де є українська діаспора»²⁰.

Українська громада у Славонському Броді, яка згуртувалася навколо Культурно-просвітнього товариства «Україна», також провела низку заходів із вшанування жертв Голодомору в Україні. Вони долучалися до акції «Незгасима свічка», провели презентацію книжки про Голодомор. Діаспорна преса писала, що до Славонського Броду на ці заходи були запрошені гості з різних установ і товариств, проте, на жаль, не було представників Посольства України, що сильно засмутило громаду КПТ «Україна»²¹.

Культурно-просвітнє товариство українців «Карпати» у Липовлянах 13 березня 2009 року в громадському будинку провело літературний вечір, присвячений Тарасу Шевченку. На цьому заході презентовано нову книжку хорватською мовою про Голодомор в Україні 1932–1933 років. Книжку видало хорватське товариство «Хорус» у співпраці з Посольством України в Хорватії²².

З метою гідного вшанування пам'яті жертв геноциду українського народу Культурно-просвітнє товариство русинів і українців Приморсько-горанської жупанії, спільно з філією Матиці хорватської у Рієці, 24 листопада 2009 року, у малій залі «Філодраматики» в Рієці, провели скорботний захід «День пам'яті жертв Голодомору 1932–1933». Відповідно до програми тематичного заходу було відкрито дві фотовиставки — «Голодомор в Україні» та «Хроніка комуністичної інквізиції в Україні 1932–1933». Із тематичною доповіддю «Чи був Голодомор 1932–1933 в Україні голокост чи геноцид?» на зібранні виступив професор Джууро Відмарович. Під час виступу лектор зазначив, що «голокост був самотнім приміром — видом геноциду в історії людства, бо Гітлер мав бажання знищити один цілий народ, одну етнічну спільноту, зазначаючи, що вона є загрозою для людства, а зокрема для арійської раси»²³. З приводу Голодомору 1932–1933 років, Д. Відмарович, посилаючись на Декларацію ООН про геноцид від 1948 року, зауважив, що Голодомор — це інший вид геноциду. Також Д. Відмарович упродовж своєї лекції наводив низку фактів, які засвідчували акт геноциду.

На початку заходу усіх присутніх привітав голова КПТ русинів і українців ПГЖ пан Володимир Провчі. Він запросив заступника голови Європейського конгресу українців Славка Бурду прочитати лист від посла України в Республіці Хорватія Бориса Зайчука. Лист був прочитаний двома мовами — українською та хорватською. Потім пан Славко,

як заступник голови ЄКУ, передав вітання присутнім від ЄКУ та згадав, що в минулому році [2008 р. — *Авт.*] Світовий конгрес українців і Україна успішно провели міжнародну акцію «Незгасима свічка» під гаслом «Україна пам'ятає — світ визнає!». Акція відбулася в 33 країнах світу та в Україні. Також він згадав, що станом на 2009 рік уже в 21 країні світу законодавчо визнано Голодомор актом геноциду. Оскільки Хорватії у цьому списку немає, то в 2008 році, українська громада звернулася до парламенту Хорватії із пропозицією визнати Голодомор 1932–1933 актом геноциду проти українського народу.

Наприкінці свого виступу Славко Бурда зазначив, що на XII-му з'їзді ЄКУ у Лондоні Союз українців Британії, від імені Світового конгресу українців, кожній організації-члену передав картки з портретом відомого вченого Рафаеля Лемкіна — автора терміну «геноцид». Згадані картки потрібно було поштою розіслати у своїх країнах до усіх посольств та інших дипломатичних й іноземних установ, щоб поінформувати світову спільноту про комуністичний злочин в Україні та добитися визнання законодавчими органами 195 країн ООН Голодомору в Україні геноцидом²⁴. Також усіх присутніх привітав голова філії Матиці хорватської у Рієці, проф. Црнкович. У своїй промові він висловив глибоку пошану до цього трагічного періоду в історії України, визнаного як Голодомор 1932–1933 рр.

На заході в Рієці усіх присутніх зворушив виступ очевидиці Голодомору — пані Лідії Беслугов-Кріле. Під час трагічних подій Голодомору 1932–1933 вона мала п'ять років. У її пам'яті залишилися картини залізничної станції у Харкові, де вона жила з батьками, та спогади про Харків, вулицями якого ходило багато голодних людей, а між ними було багато дітей.

Стратегічною метою заходу в Рієці було актуалізувати тему Голодомору та сформувати громадську думку, яка би сприяла визнанню в Республіці Хорватія Голодомору геноцидом. Стараннями організаторів усі виступи та події «Дня пам'яті» в Рієці були повністю записані Хорватським телебаченням²⁵. Отже, діаспора вчергове поінформувала хорватську спільноту про Голодомор 1932–1933 років.

Організаторами заходу із вшанування жертв Голодомору, що відбувся в Загребі 9 грудня 2009 року, були Культурно-просвітне товариство русинів і українців м.Загребя, Товариство української культури та Хорватсько-українське товариство. Вечір відбувся в залі КПТ русинів і українців. Після запалення свічки пам'яті і вшанували усіх загиблих хвилиною мовчання присутні помолилися за жертв Голодомору. Панахиду відслужили о. Петро Рибчин та о. Іван Гринишин. Вступне слово виголосив голова КПТ русинів і українців у Загребі Славко Бурда. Він

привітав усіх присутніх, зокрема посла України в Республіці Хорватії п. Бориса Зайчука з дружиною, професора Джюру Відмаровіча, пана Андрія Карафіліповіча — головного секретаря Товариств дружби Хорватії з іноземними країнами, заступників і секретаря Хорватсько-українського товариства пана Теодора Фріцького, пані Івіцу Трнокопа й пана Мирослава Кірінчіча, Іриня Мудрого — представника русинської національної меншини м. Загреба та інших.

У залах Товариства була розміщена виставка плакатів, малюнків, фотографій про Голодомор. Присутні могли подивитися також слайди фотографій, документів та уривки з фільму про відзначення 75-ї річниці Голодомору в Лондоні. Матеріали для виставок і мультимедійну проєкцію підготувало Товариство української культури і КПТ русинів і українців м. Загреба.

На вшануванні виступив посол України в Республіці Хорватія Борис Зайчук. Тематичні виклади мали професор Джюро Відмаровіч, Славко Бурда й Алекса Павлишин. Практично всі доповідачі наголошували на тому, що українська спільнота Хорватії очікує від парламенту РХ на 15-му засіданні затвердження декларації про осуд Голодомору 1932–1933 рр. в Україні й визнання його актом геноциду²⁶. Проте ще більше десяти років довелося чекати, аби це сталося.

Своєрідним поштовхом до активізації дій українців Хорватії та діаспори усього світу стали події квітня 2010 року. Зокрема 27 квітня 2010 р. у Страсбурзі, під час засідання Парламентської асамблеї Ради Європи, Президент України Віктор Янукович зробив протиправну заяву про те, що визнавати Голодомор 1932–1933 рр. як факт геноциду щодо того чи іншого народу є неправильним і несправедливим. Такою заявою він продемонстрував свою зневагу до мільйонів невинних жертв геноциду українського народу та порушив норми Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», який Верховна Рада України ухвалила 28 листопада 2006 р. Стаття 1 цього Закону стверджує, що «Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом Українського народу»²⁷.

Заява В. Януковича була зроблена навіть всупереч оцінці Голодомору в Україні міжнародними інституціями. Зокрема, ще 23 жовтня 2008 р. у Страсбурзі ухвалена Резолюція Європейського Парламенту щодо визнання Голодомору штучним голодом в Україні 1932–1933 років, у якій говориться, що Європейський Парламент... враховуючи те, що Голодомор 1932–1933 рр., який спричинив загибель мільйонів українців, був цинічно та жорстоко спланований сталінським режимом з метою насильницького запровадження Радянським Союзом політики колективізації сільського господарства всупереч волі сільського населення України... 1. Звертається до українського народу та зокрема до тих, хто вижив під час

Голодомору, сімей та родичів жертв, і... визнає Голодомор (штучний голод 1932–1933 років в Україні) жахливим злочином проти народу України та людяності²⁸.

На зухвалу заяву В. Януковича відразу відреагував Світовий конгрес українців, засудивши її та вказавши на те, що стаття 2 ЗУ «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» передбачає, що публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним²⁹.

На той час Голодомор 1932–33 рр. в Україні визнали геноцидом 15 держав світу: Австралія, Бразилія, Грузія, Еквадор, Естонія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Сполучені Штати Америки та Угорщина. Президент Світового конгресу українців Євген Чолій 15 березня 2010 року від імені СКУ закликав Віктора Януковича відкликати висловлене ним у Страсбурзі твердження про Голодомор та публічно заявити, що Голодомор є геноцидом Українського народу, а також повернути розділ про голодомор на офіційний сайт Президента України, з якого саме в день інавгурації новообраного Президента було знято тематичний розділ про Голодомор 1932–33 рр.³⁰

Українська громада Хорватії уважно слідкувала за цими подіями й миттєво висловила свою солідарність із СКУ, оскільки сама вже роками боролася за визнання Голодомору геноцидом українців. На сторінках діаспорних ЗМІ детально висвітлювалася вся інформація про скандал, що розгортався навколо питання Голодомору 1932–1933 років в Україні та світі загалом³¹.

Українці Хорватії і надалі продовжували щороку ретельно готуватися і проводити заходи вшанування пам'яті жертв Голодомору. Основні події, зазвичай, відбувалися у столиці республіки. Організатором вечорів пам'яті в Загребі було українське товариство «Кобзар». Наприкінці 2013 року, у листопаді товариство провело низку заходів із вшанування 80-ї річниці Голодомору. Основний захід Товариство проводило в Загребській бібліотеці імені Богдана Огрізовича. Тут були присутні посол України в Республіці Хорватія Олександр Левченко, колишній посол Республіки Хорватія в Україні Джуро Відмарович та інші поважні гості-друзі Товариства. У всіх виступах йшлося про події Голодомору 1932–1933 років і важливість його міжнародного визнання як акту геноциду проти українців³².

У 2015 році Посол України Олександр Левченко, окрім заходів, що проводила громада українців Загребя, відвідав також пам'ятний вечір у товаристві української діаспори «Карпати» в Липовлянах. У цьому ж році заходи із вшанування жертв Голодомору 1932–1933 рр. відбулися в

багатьох осередках української громади в Хорватії. Зокрема в містах Рієка, Славонський Брод, Вуковар, Каніжа, Шумече³³.

Зусилля української громади не залишалися марними. Щороку дедалі більше число політичної еліти та пересічних громадян Республіки Хорватія, завдяки низці діаспорних заходів, дізнавалися про злочини комуністичного режиму, поміж яких був Голодомор 1932–1933 років. До вшанувань жертв Голодомору щороку залучалося дедалі більше урядовців і громадських діячів Хорватії.

Зокрема 27 листопада 2017 року 85 річницю пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років провели в Загребі у приміщенні Матиці Хорватської. У заході взяли участь керівник Офісу Президента Республіки Хорватія Звонімір Фрка-Петешич, Уповноважений Президента Республіки Хорватія Словен Сушнік, керівник Офісу Президента Хорватського парламенту Даніель Глунчич, Державний секретар Міністерства закордонних та європейських справ Республіки Хорватія Здравка Бушич, представники Посольства України в Республіці Хорватія, а також численні представники української національної меншини та хорватські гості³⁴.

Про значний вклад української діаспори в «ознайомлення міжнародної громадськості з Голодомором» неодноразово зазначав Джуро Відмарович³⁵. Говорячи про світове українство, пан посол також виокремлював помітні старання представників української громади Хорватії, які, на його щире переконання, активно працювали в цьому напрямі. Принагідно Д. Відмарович зазначав, що перебуваючи в Україні як Посол, він отримав достатньо інформації і доказів, що Голодомор — це геноцид. Попри це, як зазначав пан Посол, «мене засмучувала недостатня рішучість українських президентів активно виступити перед міжнародною громадськістю, щоб визначити голод геноцидом. ...Голодомор має увійти в міжнародну термінологію нарівні з терміном Голокост»³⁶.

Ми вже відзначали активність і роль Д. Відмаровича в інформуванні хорватського політикуму і громадськості республіки загалом про Голодомор в Україні. Пан Посол неодноразово зазначав, що найважче буде «зламати опір російської дипломатії»³⁷, а тому після завершення повноважень Посла, з 2000 року, маючи певні письмові напрацювання та політичний авторитет, почав активно інформувати громадськість Хорватії про Голодомор через ЗМІ.

Одне з найбільших його досліджень було опубліковано в 2010 році. Загалом Джуро Відмарович зазначав, що українська громадськість, місцева влада та хорватська інтелігенція вимагали, щоби парламент Республіки Хорватія визнав голод під назвою Голодомор як факт. Однак це сталося лише після широкомасштабної агресії у лютому 2022 року

Російської Федерації проти України. Посол оцінив повномасштабне вторгнення Росії як «прояв спадкоємності геноцидної політики цієї держави». На його переконання, Росія «тоді, у 1932–1933 роках 5–7 мільйонів українців вбила, тепер стільки ж вигнано, ще більше мільйонів піддаються фашистській обробці русифікації. Виявилось, що ті зусилля, які ми докладали для доведення геноцидного характеру Голодомору, були не конструкцією, а історичною правдою. І ось нарешті парламент Республіки Хорватія прийняв довгоочікуване рішення про визнання Голодомору»³⁸.

Шлях до такого визнання був довгий і наповнений великою і змістовною роботою як українців Хорватії, так і української дипломатії, хорватської інтелігенції та політиків. Зокрема, Українська громада Республіки Хорватія 23 листопада 2020 року вчергове звернулася до голови Сабору й наголосила, що хочуть вкотре привернути увагу до жахливого геноциду в історії українського народу, направивши звернення та прохання про засудження Голодомору 1932–1933 рр. в Україні як акту геноциду українського народу.

У зверненні зазначалося, що «члени української громади Хорватії своєю різноманітною діяльністю намагалися через численні ініціативи наблизити до широкої хорватської громадськості трагічну сторінку української історії. ...на попередніх скликаннях парламенту Хорватії питання про засудження Голодомору стояло на порядку денному, однак із невідомих нам причин воно не розглядалося й не висловлювалося підсумкових зауважень. Представники української національної меншини Республіки Хорватія знову просять Вас та всіх депутатів хорватського парламенту повернути це питання до порядку денного, щоб хорватський парламент, як і багато інших країн світу, засудив Голодомор 1932–1933 років як акт геноциду українського народу»³⁹.

Згадане звернення цього разу дало свої результати, оскільки 27 листопада 2020 року вперше з трибуни хорватського парламенту відбулося засудження Голодомору 1932–1933 рр. в Україні як геноциду проти українців. Це зробив депутат Марко Міланович Літре. У своєму виступі депутат зазначив: «У світлі багатотисяч зв'язків та дружби між українцями та хорватами, фракція хорватських сувереністів подала, відповідно до парламентської процедури, за ініціативою української національної меншини, свій запит про ухвалення Декларації, що засуджує Голодомор як геноцид проти українського народу»⁴⁰. За словами пана Марко Літре, Голодомор є «цивілізаційним соромом, на який нам слід зважати, аби розуміти куди нас веде політика соціалізму та комунізму»⁴¹. Наступного дня, 28 листопада 2020 року, у День пам'яті жертв Голодомору, пан Марко Літре спільно з діаспорою, українськими дипло-

матами долучився до жалобної акції біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Загребі⁴².

Проте ініціатива Марка Мілановича Літре не була підтримана депутатами Сабору. Тому 5 грудня 2020 року, від імені усіх українців Хорватії, Славко Бурда під час радіопередачі «Мультикультура» Першої програми Радіо Загреб звернувся до Парламенту країни з проханням повторно включити до порядку денного питання засудження та визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом проти українського народу⁴³. На той час Голодомор 1932–1933 років в Україні офіційно визнали геноцидом українського народу вже 19 держав, і понад 10 країн офіційно засудили Голодомор (як акт винищення людства, вчинений тоталітарним сталінським режимом) або вшанували пам'ять його жертв⁴⁴.

Вагомі заходи з лобіювання питань щодо визнання Голодомору геноцидом було проведено навесні 2021 року. Так, 25 березня 2021 року українська громада Загреба, у співпраці з Посольством України в Республіці Хорватія, доклала зусиль для проведення тематичного засідання Міської координаційної ради з прав людини. Темою засідання було питання «Голодомор — злочин і кара?». Поміж почесних гостей зібрання були: Василь Кирилич — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Хорватія; Євгеній Пащенко — професор, доктор філософії; Джуро Відмарович — письменник і колишній Посол Республіки Хорватія в Україні; Валерій Удовченко — член Української експертної групи з Дослідження Голодомору; Віктор Філіма — представник української національної меншини міста Загреб; Ярослав Сімонов — перший секретар Посольства України в Республіці Хорватія; доктор філософії Оксана Тімко Джітко та інші.

Під час свого виступу Посол Василь Кирилич наголосив на важливості зусиль українського народу для міжнародного визнання Голодомору геноцидом. Член міської координаційної ради прав людини Етна Нікіч пояснила причини, чому вона ініціювала проведення цієї тематичної сесії та попросила, щоб ця сесія була присвячена всім жертвам Голодомору. Професор Євген Пащенко провів презентацію та представив свою книгу «Геноцидний злочин тоталітарного режиму в Україні 1932–1933 рр.: Голодомор-Голод». Валерій Удовченко (в режимі онлайн) розповів про геноцид українського народу, про знахідки після відкриття історичних архівів та командну відповідальність у реалізації плану конфіскації майна та голодування українського народу, презентував нові документи з історичних архівів. Джуро Відмарович розповів про трагедію, яка спіткала український народ і була не випадковою, а спланованою тодішнім режимом. Віктор Філіма наголосив на важливості теми для української національної меншини, яка проживає в місті Загреб⁴⁵.

У 2022 році, напередодні Дня вшанування жертв Голодомору (24 листопада) депутат парламенту Марко Міланович Літре в парламенті Хорватії уже вдруге виступив із промовою про Голодомор 1932–1933 років в Україні. З цієї нагоди він звернувся до парламентарів із проханням включити, обговорити та прийняти до порядку денного засідання парламенту Хорватії «Декларацію про Голодомор 1932–1933 років в Україні як акт геноциду українського народу».

У ці дні по всій Хорватії було організовано низку заходів із вшанування жертв Голодомору. В учительській залі Старозагребської школи провели лекторій, на якому виступили Славко Бурда та Джуро Відмарович із співповіддю на тему: «89-ті роковини Голодомору 1932–1933 в Україні — акт геноциду проти українського народу». Після лекцій відбувся показ фільму про Голодомор режисера Тараса Каляндрука «Брати». Поміж іншого, у фільмі згадується вчинок львівського митрополита Андрея Шептицького, його звернення та пастирське послання в 1933 році, в якому він закликав усіх християн молитися за жертв Великого Голоду в Україні та збирати гуманітарну допомогу для українського народу. Важливо зауважити, що дізнавшись про пастирське послання і звернення львівського митрополита Андрея Шептицького, того ж 1933 року в загребському соборі св. Кирила і Методія на Горньому граді вперше зібралися загребські українці, які висловили своє бажання допомогти співвітчизникам⁴⁶.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну продемонструвало усьому демократичному світу, що вкотре Росія має на меті позбавити Україну перспективи розвитку та виживання. Настрої у Парламенті Хорватії змінилися — визнання Голодомору геноцидом стало важливим і необхідним кроком у підтримці України. Основними прихильниками декларації виступили хорватські Сувереністи. Свого часу саме вони безуспішно зібрали депутатські підписи і розпочали дебати щодо Декларації. Згодом депутат Марко Міланович Літре згадував, що Парламент був близький до ухвалення рішення, а потім троє з шести членів правлячої коаліції відкликали свої підписи, «очевидно під політичним тиском, можливо, під шантажем з боку ХДС»⁴⁷. Зазначимо, що у хорватському Парламенті упродовж тривалого часу саме правляча партія ХДС не проявляла жодної зацікавленості в підтримці Декларації.

Проте влітку 2023 року в ХДС дійшли висновку, що настав час Парламенту проголосувати за Декларацію про визнання Голодомору геноцидом українського народу. Для реалізації цієї ідеї було проведено низку важливих заходів, до яких активно долучалися представники української діаспори. Зокрема практична робота з ухвалення Декларації розпочалася із спільної ініціативи опозиційної парламентської партії Хорватські суве-

реністи та представників української діаспори провести Круглий стіл про Голодомор як геноцид українського народу. Метою заходу було ознайомлення й зацікавлення тематикою парламентарів усіх партій. На Круглий стіл надіслали запрошення всім депутатам. Під час підготовки Круглого столу Клуби більшості політичних партій 7 червня 2023 р. запропонували нову, але подібну за змістом Декларацію. Представники усіх парламентських партій, які прибули на Круглий стіл, подали пропозицію обговорити та визнати Декларацію якнайшвидше.

Круглий стіл на тему «Голодомор — геноцид українського народу» відбувся 15 червня 2023 року. Захід був підготовлений представниками української національної меншини в Хорватії та Клубом хорватських Сувереністів. Основні доповідачі Круглого столу говорили про історичні, культурні та гуманітарні аспекти Голодомору 1932–1933 рр. Зокрема, депутат Марко Міланович Літре представив ініціативу хорватських Сувереністів щодо визнання Голодомору геноцидом. Також, депутат згадав про шлях просування теми Голодомору в хорватському Парламенті, який розпочався в 2008 році, і зазначив, що хорватські сувереністи були першими, хто пролив світло на цей комуністичний злочин на сесії парламенту, і в такий спосіб сприяли майбутньому ухваленню декларації.

Секретар Посольства України в Хорватії Руслан Єгоров подякував за організацію Круглого столу та наголосив на важливості визнання Голодомору. Водночас, Р. Єгоров зауважив, що важливо не тільки запалити свічку раз на рік, але й єдиним голосом світу визнати Голодомор геноцидом із почуттям морального обов'язку перед усіма жертвами цієї жахливої події української історії⁴⁸.

Президент Хорватського Гельсінського комітету з прав людини Іван Звонімір Чичак розповів про жахи геноциду та правові рамки цього злочину. Доповідач висловив своє переконання в тому, що поки Хорватія не визнає Голодомор геноцидом, доти вона — поза межами цивілізації. І. Чичак справедливо зазначив, що для визнання потрібна політична воля, оскільки це, насамперед, політичне рішення, яке ухвалюватиме хорватський Парламент. Наприкінці виступу І. Чичак висловив сподівання, що під час голосування за декларацію в Парламенті буде консенсус⁴⁹.

Президент Хорватсько-українського товариства та колишній посол Хорватії в Україні Джуро Відмарович представив історичні корені геноциду. Він наголосив, що в 1932 і 1933 роках український народ зазнав найбільшого лиха у своїй історії. «Радянський комуністичний режим винищив голодом близько 7 мільйонів, а можливо й більше, українців, спричинивши таким чином демографічні втрати, від яких Україна ніколи не оговтається», — підсумував Д. Відмарович⁵⁰.

Основним доповідачем від українців Республіки Хорватія був Славко Бурда — президент Українського культурно-просвітницького товариства

«Кобзар» у м. Загреб. У своїй промові С. Бурда наголосив на зусиллях представників української національної меншини в Республіці Хорватія щодо ухвалення декларації про визнання Голодомору, яких вони доклали, починаючи з 2008 року. Від імені української національної меншини в Республіці Хорватія пан С. Бурда висловив вдячність усім, хто виступив на Круглому столі і підтримав ініціативу української національної меншини в Республіці Хорватія щодо визнання та засудження Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом проти українців.

Цікавим був виступ президента Словенського товариства «Київ–Любляна» Андрея Гевка, який поділився досвідом ухвалення Словенією декларації про Голодомор. Насамперед А. Гевка розповів про зусилля української національна меншини, яка з 2007 року неодноразово зверталася до парламенту Словенії із проханням ухвалити декларацію про визнання Голодомору геноцидом українського народу та зберегти пам'ять про мільйони жертв. Такий документ Словенія ухвалила 31 березня 2023 року, що, на думку пана Гевка, засвідчило сміливість парламенту Словенії.

Загалом, варто зазначити, що Круглий стіл став фундаментальною платформою для діалогу, самоаналізу та вирішення питання про визнання Республікою Хорватія Голодомору геноцидом. Учасники заходу наголосили на своїй відданості справедливості, правам людини та збереженню історичної правди. Наступним кроком були дебати в Парламенті Хорватії (19 червня 2023 року) щодо пропозиції Декларації про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу. Ініціювали дебати (7 червня 2023 року) Клуб представників Хорватського демократичного союзу, Клуб представників Хорватської народної партії ліберальних демократів і незалежних представників Володимира Білека, Клуб представників національних меншин, Клуб представників Незалежної демократичної сербської партії та депутат Хрвоє Зекановіч. Всі учасники дебатів 19 червня 2023 року, присутні депутати, а також усі президенти клубів політичних партій більшості, а також опозиції заявили, що підтримають на 16-й сесії 10-го скликання парламенту Хорватії пропозицію щодо Декларації про визнання Голодомору 1932–1933 рр.⁵¹

28 червня парламент Хорватії одноголосно (129 голосами) ухвалив Декларацію про визнання Голодомору 1932–1933 років актом геноциду українського народу. Хорватія стала 28-ю країною, яка офіційно в Парламенті ухвалила подібну Декларацію. Україна в особі президента й міністра закордонних справ відразу висловила величезну подяку за позицію Республіки Хорватія⁵². Посол України в РХ Василь Кирилич, дякуючи Хорватії за визнання Голодомору, зазначив, що надзвичайно важливо «нести зерно правди про злочин геноциду українського народу —

Голодомор, щоб світ не забував про це диявольське діяння, свідомо визнавати його геноцидом проти українців і не допускати його повторення будь-коли і будь-де»⁵³.

Отже, титанічна робота українців Хорватії, представників Посольства України в Республіці Хорватія, їхніх однодумців поміж хорватських політиків та інтелігенції завершилася тим, що Парламент Хорватії визнав Голодомор примусовим голодом, який був навмисно організований комуністично-сталінським режимом в Україні в період з 1932 по 1933 роки та є злочином геноциду проти українського народу, рішуче засудив геноцидні акти тоталітарного режиму, які призвели до загибелі кількох мільйонів українців, висловився проти будь-яких маніпуляцій історичною пам'яттю та ревізіонізму, пов'язаних із Голодомором. Також із сумом згадав і вшанував усіх жертв Голодомору, висловив співчуття та солідарність з українським народом.

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році стало вагомими поштовхом у прискоренні ухвалення Декларації хорватським Парламентом. Проте без зусиль українських активістів у діаспорі, які тривали понад п'ятнадцять років, офіційного визнання Республікою Хорватія Голодомору в Україні могло й не бути.

Діяльність таких громадських діячів української діаспори, як Славко Бурда та Володимир Провчі, активність послів України в РХ Віктора Кирика (2001–2006), Маркіяна Лубківського (2006–2009), Бориса Зайчука (2009–2010), Олександра Левченка (2010–2017), Ярослава Сімонова (2018), Василя Кирилича (з 2019 донині), а також сприяння хорватських політиків, передусім Марка Мілановича Літре, Джуро Відмаровича та інших, які впливали на зміну сприйняття проблеми політичною та громадською елітою Хорватії, і стали запорукою успіху в розв'язанні проблеми.

Тепер Хорватія є прикладом для інших країн міжнародної спільноти у відстоюванні базових принципів демократичних країн світу, серед яких основою є право на життя. Адже визнання Голодомору 1932–1933 рр. в Україні актом геноциду проти українців — це не лише данина історії чи акт пам'яті вшанування жертв Голодомору. Це — запорука неповторення подібних жахів і звірств тоталітарних режимів.

¹ 90 років потому: парламенти 28 країн визнали Голодомор геноцидом українців. 01.08.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3742975-90-rokiv-potomu-parlamenti-28-krain-viznali-golodomor-genocidom-ukrainciv.html>

² Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 50. С. 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>

³ Постанова апеляційного суду м. Києва у кримінальній справі за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках. *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <https://khp.org/1265039604>

⁴ Голодомор в Україні 1932–1933 років. URL: <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/golodomor-v-ukrayini1932-1933-rokiv>

⁵ Інтерв'ю зі Славком Бурдою, записане 04.08.2023 р., м. Київ-Загреб (онлайн).

⁶ Саган Г., Рублик С. Діяльність Українського культурно-просвітнього товариства «Кобзар» (м. Загреб) з організації діаспорного життя в Хорватії. *Київські історичні студії. Збірник наукових праць*. К., 2022. № 2. С. 9–18.

⁷ Указ президента України «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору — масових політичних репресій 1937–1938 років». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431/2007#Text>

⁸ Свічка у вікні. Джеймс Мейс. *День*. 18 лютого, 2003. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/panoramadnya/svichka-u-vikni-0>

⁹ Пам'яті голодомору 1932/33 рр. *Наша газета*. 17. 2003. С. 1, 2.

¹⁰ Декларація Українські громади в Республіці Хорватія. Загреб, 26 листопада 2003 р. *Особистий архів Славка Бурди*.

¹¹ Ласек Т. Вивчення української мови та плекання української культури у Петрівцях і Липовлянах. *Наша газета*. 2003. № 8. С. 4.

¹² Інтерв'ю з Володимиром Провчі, записане 03.08.2023 р., м. Київ-Загреб (онлайн).

¹³ Там само.

¹⁴ Літургія й панахида за померлих у великому Голодоморі 1932–33 рр. в Україні. *Наша газета*. 2005. № 8. С. 2.

¹⁵ Панахида за померлих під час голодомору 1932/33 рр. *Наша газета*. 2006. № 38. С. 2.

¹⁶ Цього року в Загребі жертв вшановували двічі. *Наша газета*. 2007. № 48. С. 1–2.

¹⁷ Prijedlog DEKLARACIJE sukladno članku 120. Poslovnika Hrvatskog sabora. *Особистий архів Славка Бурди*.

¹⁸ Звіт Комітету з прав людини та прав національних меншин щодо пропозиції Декларації про засудження Голодомору. *Особистий архів Славка Бурди*.

¹⁹ «Україна пам'ятає! Світ визнає!» *Наша газета*. 2008. № 64. С. 2–3.

²⁰ Бурда С. Моральна відповідальність. *Наша газета*. 2008. № 63. С. 2.

²¹ *Наша газета*. 2009. № 68. С. 4.

²² В одному вечорі — про Шевченка і про голодомор. *Наша газета*. 30 березня 2009 р. № 3 (70). С. 2.

²³ Бурда Славко. У Рієці вшанована пам'ять жертв Голодомору. *Наша газета*. 30 листопада 2009 р. № 9 (76). С. 2–4.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

²⁶ Бурда Славко. Загребський вечір пам'яті жертв Голодомору 1932–33 рр. *Наша газета*. 30 грудня 2009 р. № 10 (77). С. 2.

²⁷ Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 50. С. 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>

²⁸ Резолюція Європейського Парламенту щодо відзначення Голодомору — штучного голоду в Україні 1932–1933 років 23 жовтня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_882#Text

²⁹ ЗУ «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>

³⁰ З матеріалів Світового конгресу українців. *Наша газета*. квітень/травень/червень 2010 р. № 2 (79). С. 2.

³¹ Там само. С. 1–3.

³² Інтерв'ю зі Славком Бурдою, записане 17.06.2022 р., м. Київ–Загреб (он-лайн).

³³ 28 листопада 2015 р. у Хорватії вшанували пам'ять жертв Голодомору в Україні. URL: <https://croatia.mfa.gov.ua/news/42624-28-studenog-2015-u-republici-hrvatskoj-suobileili-dan-seanya-nartve-holodomora-u-ukrajini>

³⁴ У Хорватії відзначили День пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років. *Особистий архів Славка Бурди*.

³⁵ Інтерв'ю з Джуро Відмаровичем, записане 06.08.2023 р., м. Київ–Загреб (онлайн).

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само.

³⁹ Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁴⁰ У парламенті Хорватії ініціювали декларацію про визнання Голодомору геноцидом. URL: <https://novynarnia.com/2021/03/12/u-parlamenti-khorvatiyi-initsiyuvaly-deklaratsiyu-pro-vuznannyaholodomoru-henotsydom/>

⁴¹ В парламенті Хорватії виступили із засудженням Голодомору і вшанували його жертв. 30.11.2020. URL: <https://nspu.com.ua/novini/v-parlamenti-horvatii-vistupili-iz-zasudzhennyam-golodomoru-ivshanuvali-jogo-zhertv/>

⁴² У парламенті Хорватії ініціювали декларацію про визнання Голодомору геноцидом. URL: <https://novynarnia.com/2021/03/12/u-parlamenti-khorvatiyi-initsiyuvaly-deklaratsiyu-pro-vuznannyaholodomoru-henotsydom/>

⁴³ Українці Хорватії просять парламент повернути на розгляд питання про визнання Голодомору геноцидом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3152962-ukrainci-horvatii-prosat-parlamentpovernuti-na-rozgrad-pitanna-pro-viznanna-golodomoru-genocidom.html>

⁴⁴ Міжнародне визнання Голодомору. URL: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/holodomorremembrance/holodomor-international-recognition>.

⁴⁵ На Староміській ратуші 25.03.2021. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁴⁶ Запалення свічок та вшанування жертв Голодомору 1932/1933 років в Україні перед пам'ятником Тарасу Шевченку на вулиці Українській у Загребі. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁴⁷ 15 років тому була ініціатива парламенту визнати Голодомор геноцидом українців. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁴⁸ Відбувся круглий стіл на тему «Голодомор — геноцид українського народу». 15.06.2023. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ У парламенті Хорватії сьогодні, 19 червня 2023 року відбулися дебати щодо пропозиції Декларації про визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу. *Особистий архів Славка Бурди*.

⁵² Парламент Хорватії визнав Голодомор геноцидом українського народу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/3728751-parlament-horvatii-viznav-golodomor-genocidomukrainskogo-narodu.html>

⁵³ Голодомор. Світ уже не мовчить. *Посольство України в Республіці Хорватія [Embassy of Ukraine to the Republic Croatia]*. (28.06.2023). Посол Василь Кирилич. Facebook. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid037FLrYHtsHt2J41SSjpdYqjdjemVnegNHxBFQXcsC9zdb9pHxJcqLUAYkHjDXoAzeMI&id=100064365382446

REFERENCES

1. Burda, S. (2008). Moralna vidpovidalnist. *Nasha hazeta*, 63, 2 [in Ukrainian].
2. Burda, S. (2009). U Rietsi vshanovana pamiat zhertv Holodomoru. *Nasha hazeta*, 9 (76), 2–4 [in Ukrainian].
3. Burda, S. (2009). Zahrebskyi vechir pamiaty zhertv Holodomoru 1932–33 rr. *Nasha hazeta*, 10 (77), 2 [in Ukrainian].
4. *Holodomor v Ukraini 1932–1933 rokiv*. <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/golodomor-v-ukrayini1932-1933-rokiv> [in Ukrainian].
5. Lasek, T. (2003). Vyvchennia ukrainskoi movy ta plekannia ukrainskoi kultury u Petrivtsiakh i Lypovlianakh. *Nasha hazeta*, 8, 4 [in Ukrainian].
6. Liturhiia y panakhyda za pomerlykh u velykomu Holodomori 1932–33 r r . v Ukraini. (2005). *Nasha hazeta*, 8, 2 [in Ukrainian].
7. *Mizhnarodne vyznannia Holodomoru*. <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/holodomorremembrance/holodomor-international-recognition> [in Ukrainian].
8. Pamiaty holodomoru 1932/33 rr. (2023). *Nasha hazeta*, 17, 1, 2 [in Ukrainian].
9. Panakhyda za pomerlykh pid chas holodomoru 1932/33 rr. (2006). *Nasha hazeta*, 38, 2 [in Ukrainian].
10. *Parlament Khorvatii vyznav Holodomor henotsydom ukrainskoho narodu*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/3728751-parlament-horvatii-viznav-golodomor-genocidomukrainskogo-narodu.html> [in Ukrainian].
11. Postanova apeliatsiinoho sudu m. Kyieva u kryminalnii spravi za faktom vchynennia henotsydu v Ukraini v 1932–1933 rokakh. *Prava liudyny v Ukraini. Informatsiinyi portal Kharkivskoi pravozakhysnoi hrupy*. <https://khp.org/1265039604> [in Ukrainian].
12. *Rezoliutsiia Yevropeiskoho Parlamentu shchodo vidznachennia Holodomoru — shtuchoho holodu v Ukraini 1932–1933 rokiv 23 zhovtnia 2008 roku*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_882#Text [in Ukrainian].
13. Sahan, H., & Rublyk, S. (2022). Diialnist Ukrainskoho kulturno-prosvitnoho tovarystva Kobzar (m. Zahreb) z orhanizatsii diaspornoho zhyttia v Khorvatii. *Kyivski istorychni studii*, 2, 9–18 [in Ukrainian].
14. *Svichka u vikni. Dzheims Meis*. (2003). <http://day.kyiv.ua/uk/article/panoramadnya/svichka-u-vikni-0> [in Ukrainian].
15. Tsoho roku v Zahrebi zhertv vshanovuvaly dvichi. (2007). *Nasha hazeta*, 48, 1–2 [in Ukrainian].
16. *U parlamenti Khorvatii initsiiuvaly deklaratsiiu pro vyznannia Holodomoru henotsydom*. <https://novynarnia.com/2021/03/12/u-parlamenti-khorvatiyi-initsiyuvaly-deklaratsiyu-pro-vyznannyaholodomoru-henotsydom/> [in Ukrainian].
17. *U parlamenti Khorvatii initsiiuvaly deklaratsiiu pro vyznannia Holodomoru henotsydom*. <https://novynarnia.com/2021/03/12/u-parlamenti-khorvatiyi-initsiyuvaly-deklaratsiyu-pro-vyznannyaholodomoru-henotsydom/> [in Ukrainian].
18. *Ukaz prezidenta Ukrainy Pro zakhody u zviazku z 70-my rokovynamy Velykoho teroru — masovykh politychnykh represii 1937–1938 rokiv*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431/2007#Text> [in Ukrainian].
19. *Ukraintsi Khorvatii prosiat parlament povernuty na rozghliad pytannia pro vyznannia Holodomoru henotsydom*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3152962-ukrainci-horvatii-prosat-parlamentpovernuti-na-rozglad-pitanna-pro-viznanna-golodomoru-genocidom.html> [in Ukrainian].
20. V odnomu vechori — pro Shevchenka i pro holodomor. (2009). *Nasha hazeta*, 3 (70), 2 [in Ukrainian].

21. *V parlamenti Khorvatii vystupyly iz zasudzhenniam Holodomoru i vshanuvaly yoho zhertv* (2020). <https://nspu.com.ua/novini/v-parlamenti-horvatii-vistupili-iz-zasudzhennyam-golodomoru-ivshanuvali-jogo-zhertv/> [in Ukrainian].

22. *Z materialiv Svitovoho konhresu ukrainsiv*. (2010). *Nasha hazeta*, 2 (79), 2 [in Ukrainian].

23. *Zakon Ukrainy Pro Holodomor 1932–1933 rokiv v Ukraini*. (2006). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 50, 504). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> [in Ukrainian].

24. *Ukraina pamiataie! Svit vyznaie!* (2008). *Nasha hazeta*, 64, 2–3 [in Ukrainian].

25. *28 lystopada 2015 r. u Khorvatii vshanuvaly pamiat zhertv Holodomoru v Ukraini*. <https://croatia.mfa.gov.ua/news/42624-28-studenog-2015-u-republici-hrvatskoj-su-obileili-dan-seanya-nartve-holodomora-u-ukrajini> [in Ukrainian].

26. *90 rokiv potomu: parlamenti 28 krain vyznaly Holodomor henotsydom ukrainsiv*. (2023). <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3742975-90-rokiv-potomu-parlamenti-28-krain-viznali-golodomor-genocidom-ukrainciv.html> [in Ukrainian].